

VIANNAN PAPERITEHDAS 1847–1856

Reijo Valta

Yksi Suomen varhaisista paperiteollisuusyrityksistä oli Maaningalla, Viannan-koskessa Kuopion takamailla. Tehdas tuotti lumpupaperia vuosina 1847–1856. Vuoteen 1849 mennessä Suomeen oli perustettu kymmenen paperiruukkia, joista Viannan tehdas oli yhdeksäs. Ensimmäinen paperiruukki oli piispa Johan Gezelius vanhemman vuonna 1667 Pohjan pitäjään perustama "paperimylly".¹

Viime vuosisadalla ennen höyryvoiman salimista teollisuuden energianlähteenä kaikki koskivoima pyrittiin hyödyntämään. Niinpä Viannankoskenkin vesivoima pyrittiin pitämään silloisten mittapuiden mukaan tarkasti käytössä. Koskessa oli kolme myllyä,² mutta linnanlääkäri ja ritari Gustav Mauritz Schmidt halusi valjastaa kosken sahalaituksen voimanlähteeksi.³ Vuonna 1837 Schmidt vuokrasi puolet Viannansaaresta ja sinne perustetun torpan, jotka omisti Tuomas Hyttinen Käärmelahden kylän talosta n:o 23.⁴

Lääkäri Schmidt haki 1840-luvun alussa senaatilta lupaa kaksiraamisen hienoteräisen vesisahan perustamiseen, mutta hänen hakemuksensa hylättiin.⁵ Tuon ajan metsäpolitiikka oli hyvin varovaista: virkamiehet pelkäsivät Suomen metsien loppuvan nopeasti jos liian suuret hakkuut sallittaisiin. Pelko olikin aiheellinen, vaikka se hassulta näin jälkikäteen tuntuukin. Sahattavaksi tuolloin käytettiin vain yli kaksisataa, mieluummin yli kolmesataa vuotta vanhoja puita ja niiden riittävyys ei olisi ollut taattu.

Jos ei lautoja niin paperia!

Schmidt ei kuitenkaan jättänyt Viannan-koskea rauhaan. Heti saatuaan tiedon sahalle kielteisestä päätöksestä hän jätti senaatille uuden hakemuksen, nyt paperitehtaan rakentamista varten. Se ei ainakaan uhannut Suomen metsävaroja, koska paperin valmistaminen puusta onnistui ensimmäisen kerän vasta 1870-luvulla.⁶ Schmidt saikin luvan keisarilta 19. kesäkuuta 1844 perustaa kolmivalssisen paperiruukin. Tehtaalla oli

lupa valjastaa kolmasosa kosken vesivoimasta.⁷

Kuopion maistraatin kirjekonseptien mukaan paperiruukki aloitti toimintansa syksyllä 1847.⁸ Rakentaminen oli ilmeisesti tuottanut ongelmia, koska se kesti yli kolme vuotta. Paperitehtaita ei Suomessa tuohon mennessä ollut juurikaan rakennettu, mutta vuosina 1840–70 paperiteollisuus kasvoi huomattavasti, sen käytössä ollut hevosvoimamäärä kymmenkertaistui 60:stä kuuteen sataan.⁹ Kaikki paperi valmistet tiin tuohon aikaan vielä lumpuista, koska puuhiokkeesta ei vielä osattu valmistaa tarpeeksi kestävää paperia. 1800-luvun puolivälissä paperintuotannon markkinajohtajat olivat Tampereen (per. 1789) ja Tervakosken (per. 1818) tehtaat.¹⁰

Töitä seitsemälle

Viannan paperiruukki tarjosi työpaikan mestarin lisäksi neljälle kisällille ja kahdelle oppipojalle. Mestari tuli luultavasti joltakin aikaisemmalta tehtaalta ja kisällit ja oppijat olivat paikallisia ihmisiä. Koko maassa paperi- ja graafisen teollisuuden palveluksessa oli vuonna 1850 370 henkeä.¹¹ Viannassa valmistetun paperin määrää ei ole tiedossa, mutta sen arvo oli keskimäärin 1200 hopearuplaa vuodessa. Jo valmistusmissyksen aikana ennen jäiden tuloa se tuotti paperia 150 hopearuplan edestä.¹² Tehtaan tuotannon arvo kasvoi hieman vuosien myötä kuten oheisesta taulukosta käy ilmi.

Paperiteollisuuden tuotannon kokonaisarvo oli 52 750 hopearuplaa vuonna 1850.

G.M. Schmidtin Viannan paperitehtaassa valmistetun paperin arvo 1847-1856 (hopearuplaa).

1847	150
1852	1100
1848	1000
1853	1150
1849	..
1854	1270
1850	1200
1855	1440
1851	1200
1856	..

Lähde: Joensuun maakunta-arkisto, Kuopion maistraatin kirjekonseptit 1848, n:o 346; 1852, n:o 345; 1853, n:o 364; 1854, n:o 371; 1855, n:o 277 ja 1856, n:o 344

Tästä Tampereen paperitehtaan osuus oli peräti 35 000 hopearuplaa. Tervakosken tuotannon arvo samana vuonna oli 7450 hopearuplaa.¹³

Tulipalo lopetti toiminnan

Tehtaan toiminta loppui vuoteen 1856 seuraavana vuonna maaliskuun 25. päivä raivonnon tulipalon vuoksi.¹⁴ Hirrestä rakennettu tehdaslaitos syttyi helposti ja paloi nopeasti. Schmidt ei enää rakennuttanut tehdastaan uudelleen vaikka se oli ollut kohtuullisen tuottoisa.

G. M. Schmidt ei rakentanut paperimyllyään uudestaan. Syitä voi vain arvailla: hankala rakennusvaihe, paperin kasvanut tarjonta ja kosken sekä sen alueen epäselvät omistussuhteet varmasti vaikuttivat asiaan. Kun Schmidt hukkuu haaksirikossa Kuopion satamassa (!) vuonna 1864¹⁵, asia hautautui lopullisesti.

Teknisesti Viannan paperitehdas ei tuonut uutta Suomen teollisuuteen. Se, kuten muutkin neljä 1840-luvulla perustettua paperiruukkia pohjautuivat edelleen käsityöläisyyteen. Kuidutuksen survomiseli tampikoneilla vesivoiman avulla olivat

kehittäneet italialaiset jo 1200-luvulla.¹⁶ Ensimmäinen koneistettu paperitehdas Suomessa oli Tampereella. Kone hankittiin Englannista Tidcombe & Struvich konepajasta ja koeajo tehtiin vuonna 1842.¹⁷ Esiteytistä tuotannonarvoluvuista vuodelta 1850 voi päätellä koneen käytön olleen huomattavasti käsityötä tehokkaampaa.

¹ Keijo Alho. Teollistumisen alkuvaiheita Suomessa. Keuruu 1968, 143.

² Reijo Valta. Viannankoski. Ihminen kosken ja koski ihmisen muovaamana. Maaninka-Seura r.y:n historia- ja perinnesarja 1. Saarijärvi 1995, ss. 24-25.

³ Kansallisarkisto (KA) Senaatin talousosaston anomusdiari 15.3.1843, mf SAD 56. Valta 1995 (mt.), s. 26.

⁴ KA, Senaatin talousosasto 22.3.1843, mf SAD 56.

⁵ Heikki Pellinen. Paperin ja kartongin valmistus. Helsinki 1959, s. 5.

⁶ Joensuun maakunta-arkisto (Joma), Kuopion maistraatin kirjekonseptit 1847, n:o 255 ja 1851, n:o 334.

⁷ Joma, Kuopion maistraatin kirjekonseptit 1848, n:o 346.

⁸ Per Schybergson. Teollisuus ja käsityö. Suomen taloushistoria 1. Jutikkala, Eino et al. (toim.). Helsinki 1982, s. 66.

⁹ Schybergson 1980 (mt.), s. 426.

¹⁰ Joma, Kuopion maistraatin kirjekonseptit 1848, n:o 346; 1852, n:o 345; 1853, n:o 364; 1854, n:o 371; 1855, n:o 277 ja 1856, n:o 344. Schybergson 1980, 426.

¹¹ Joma, Kuopion maistraatin kirjekonseptit 1848, n:o 346.

¹² Alho 1968 (mt.), s. 148.

¹³ Joma, Kuopion maistraatin kirjekonseptit 1858, n:o 376.

¹⁴ Ks. esim. Reijo Valta. Se mänj ilimassa ja tulj tähessä. Tuovilanlahden matkusta jähöyrylaivaliikenteen historia 1864-1949. Jyväskylä 1992, s. 8.

¹⁵ Pellinen 1959 (mt.), ss. 3-4.

¹⁶ Alho 1968 (mt.), ss. 145-146.